Праверым свае веды. 1. Назавіце асноўныя аб’екты палітычнай карты свету. 2. Назавіце асноўныя прасторавыя формы дзяржаў. 3. Якія тэндэнцыі характэрныя для сучаснай палітычнай карты свету?

Ад простага да складанага. 1. Пра якія бягучыя аперацыі ААН вы чулі з інфармацыйных крыніц на працягу апошняга месяца? 2. Падрыхтуйце паведамленне пра служачых міратворчай місіі ААН.

Падарожжа па Глабальнай сетцы.

Афіцыйны сайт ААН.

Афіцыйны сайт ААН у Беларусі.

§ 3. Рэгіянальныя і лакальныя канфлікты ў свеце

Успамінаем. Чаму ўзнікаюць канфлікты паміж людзьмі? Прывядзіце прыклады вядомых вам канфліктаў, якія адбываюцца на планеце. Якая арганізацыя адыгрывае важную ролю ў вырашэнні рэгіянальных і лакальных канфліктаў?

Для чаго мы гэта вывучаем? Чаму ў цяперашні час выклікаюць трывогу ўзнікаючыя канфлікты? Падумайце, чаму з’явіўся новы напрамак у геаграфіі — геаканфліктагогія. Сферай дзейнасці якіх спецыялістаў з’яўляецца вырашэнне рэгіянальных і лакальных канфліктаў?

Прычыны, класіфікацыя і наступствы канфліктаў у свеце. Сучасны свет характарызуецца праявай розных канфліктаў паміж дзяржавамі і рэгіёнамі.

Клуб знаўцаў-эканомікагеографаў. У аснове канфліктаў ляжаць *тры групы фактараў*: лакальныя, рэгіянальныя і глабальныя. *Лакальныя* дзейнічаюць на канкрэтнай тэрыторыі і ў пэўнай краіне. Яны могуць быць звязаны, напрыклад, з асаблівасцямі нацыянальнага складу і гісторыка-культурнага развіцця. *Рэгіянальныя* фактары дзейнічаюць у пэўным рэгіёне ў выніку рознагалоссяў інтарэсаў палітычных, эканамічных аб’яднанняў дзяржаў (напр., НАТА і СНД). *Глабальныя* фактары ўключаюць буйныя палітычныя працэсы ў развіцці сусветнай супольнасці. Напрыклад, крушэнне каланіяльнай сістэмы, сацыялістычнай сістэмы гаспадарання, глабалізацыя.

Асноўнымі прычынамі павелічэння колькасці канфліктаў у свеце з’яўляюцца нацыянальна-этнічныя, міжканфесійныя, тэрытарыяльныя, дэмаграфічныя супярэчнасці, але часцей за ўсё іх спалучэнне. Найбольш часта рознагалоссі адбываюцца на этнічнай і міжканфесійнай глебе з імкненнем стварэння новай дзяржавы.

Сепаратызм — рух за аддзяленне часткі дзяржавы і стварэнне новага дзяржаўнага ўтварэння або за прадастаўленне часткі краіны аўтаноміі па нацыянальных, моўных або рэлігійным прынцыпах.

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

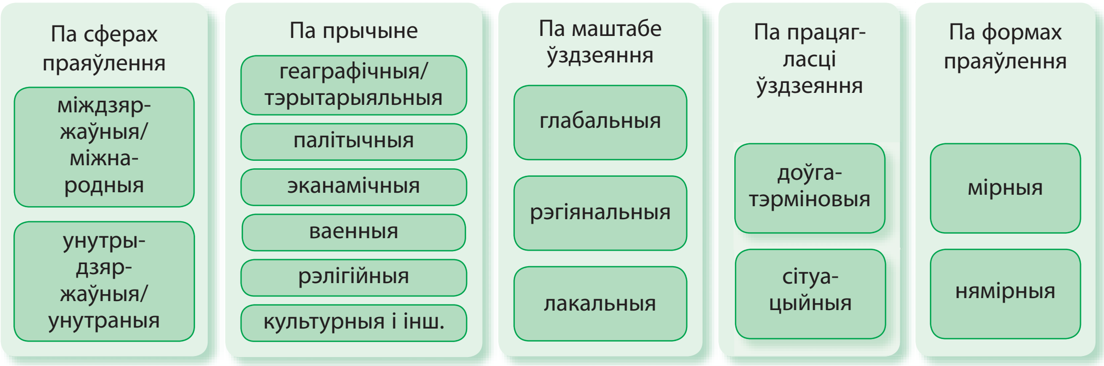

Мал. 15. Класіфікацыя канфліктаў у свеце

Разнастайнасць прычын, маштабаў, форм праяўлення і іншых прыкмет сучасных канфліктаў выклікала неабходнасць іх класіфікацыі. У абагульненай форме віды існуючых у свеце канфліктаў прадстаўлены на малюнку 15.

Канфлікты ў краінах і рэгіёнах свету прыводзяць да негатыўных наступстваў. Сярод іх адрозніваюць верагодныя бліжэйшыя і аддаленыя наступствы.

Найбольш верагоднымі бліжэйшымі наступствамі ваенных канфліктаў з'яўляюцца: гібель, траўмы, хваробы; забруджванне навакольнага асяроддзя; псіхалагічнае і інфармацыйнае ўздзеянне; парушэнне кіравання; разбурэнне эканомікі і сістэм жыццезабеспячэння насельніцтва. *Аддаленымі наступствамі* канфліктаў з'яўляюцца: экалагічныя, эканамічныя, медыцынскія, сацыяльныя і дэмаграфічныя.

Клуб знаўцаў-эканомікагеографаў. Экалагічныя наступствы праяўляюцца ў выглядзе забруджвання навакольнага асяроддзя, знішчэння відавой біялагічнай разнастайнасці, крызісу ў сельскай гаспадарцы і інш. Эканамічныя наступствы — у беднасці і голадзе. Сацыяльныя наступствы — у выглядзе нацыянальнай варожасці, дэфармацыі культуры сям'і і інш. Дэмаграфічныя наступствы — у рэзкім зніжэнні долі мужчынскага насельніцтва і наступных хвалях спаду нараджальнасці.

Рэгіянальныя і лакальныя канфлікты характарызуюць маштаб уздзеяння супярэчнасцей. Рэгіянальны канфлікт прадугледжвае ўдзел дзвюх і больш дзяржаў аднаго рэгіёна. Лакальны канфлікт адбываецца, як правіла, паміж дзвюма дзяржавамі і закранае пераважна іх інтарэсы (тэрытарыяльныя, эканамічныя, палітычныя і інш.).

Для кожнага рэгіёна характэрныя як рэгіянальныя, так і лакальныя канфлікты. Частка іх адбываецца ў мірнай/няўзброенай форме, а некаторыя — у форме ўзброенага канфлікту (мал. 16).

У выніку пашырэння інтэграцыі ў Еўропе, якая выступае адносна стабільным рэгіёнам свету, тут застаецца шэраг рэгіянальных канфліктаў. У іх аснове ляжаць

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

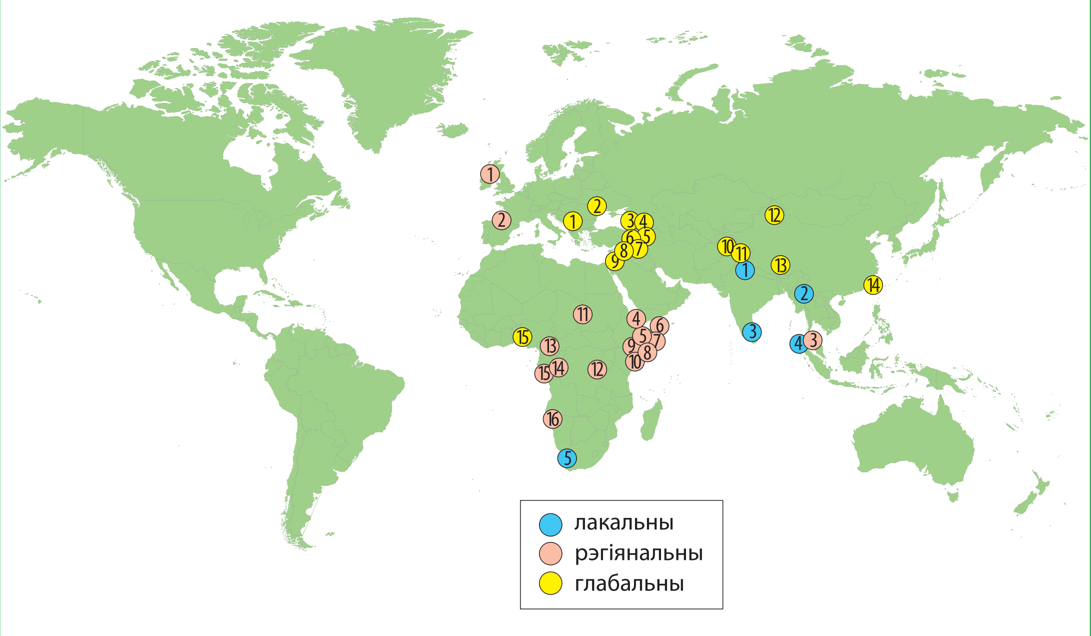

1. Трыпура, *Індыя*
2. Шан, *Бірма*
3. Таміл-Ілан, *Шры-Ланка*
4. Ачэх, *Інданезія*
5. Паўночны Кейп, *ПАР*

1. Косава
2. Прыднястроўе, *Малдова*
3. Абхазія, *Грузія*
4. Паўднёвая Асеція, *Грузія*
5. Нагорны Карабах, *Азербайджан*
6. Курдыстан, *Турцыя*
7. Курдыстан, *Іран*
8. *Сірыя*
9. Палестына, *Ізраіль*
10. Вазірыстан, *Пакістан*
11. Джаму і Кашмір, *Індыя*
12. Суар, *Кітай*
13. Тыбет, *Кітай*
14. Тайвань, *Кітай*
15. Дэльта Нігера, *Нігер*

1. Паўночная Ірландыя, *Вялікабрытанія*
2. Краіна Баскаў, *Іспанія*
3. Патані, *Тайланд*
4. Паўднёвая Эрытрэя, *Эрытрэя*
5. Самалілэнд, *Самалі*
6. Пунтленд, *Самалі*
7. Цэнтр. шт. Самалі, *Самалі*
8. Галмудуг, *Самалі*
9. Фронт супраціўлення Раханьен, *Самалі*
10. Джубаленд, *Самалі*
11. Дарфур, *Судан*
12. Ківу, *Конга*
13. Бакасі, *Камерун*
14. Ніжняя Конга, *Конга Кіншаса*
15. Кабінда, *Ангола*
16. Сектар Капрыві, *Намібія*

Мал. 16. Лакальныя, рэгіянальныя і глабальныя канфлікты ў свеце

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

сепаратызм, эканамічныя, культурна-рэлігійныя і іншыя прычыны. Прыкладамі лакальных канфліктаў у Еўропе па этнаканфесійных і сацыяльна-эканамічных прычынах з'яўляюцца Каталонія, Краіна Баскаў. Прыкладамі канфліктаў на глебе сепаратызму выступаюць Косава, Чачня, Прыднястроўе, Абхазія, Нагорны Карабах.

Свет і Беларусь. Назавіце тэрыторыі, бліжэй за ўсё размешчаныя да меж Рэспублікі Беларусь, дзе сёння працягваюцца рэгіянальныя або лакальныя канфлікты.

Азія з другой паловы XX ст. характарызуецца шматлікімі канфліктамі па палітычных і эканамічных прычынах. Асаблівае месца ў рэгіёне займаюць узброеныя канфлікты. Асноўнымі краінамі, дзе яны адбываюцца, з'яўляюцца Ізраіль, Емен, Сірыя (мал. 17), Іран, Ірак, краіны Персідскага заліва і інш. У Азіі адбываюцца канфлікты і на глебе сепаратызму (напр., Курдыстан, Кашмір).

Мал. 17. Наступствы канфлікту ў Сірыі

Афрыка ў апошнія дзесяцігоддзі стала самым канфліктанебяспечным рэгіёнам свету. На працягу многіх гадоў балючымі кропкамі рэгіёна з'яўляюцца Самалі, Судан, ДР Конга, Нігерыя, Эфіопія і іншыя краіны. Большасць канфліктаў адбываецца па этнічных і рэлігійных прычынах, на глебе сепаратызму і вырашаецца ўзброеным шляхам.

На канфлікты ў *Амерыцы* найбольшы ўплыў аказалі этнаканфесійны і сацыяльна-эканамічны фактары, часам — сепаратызм. Прыкладамі з'яўляюцца Квебек у Канадзе, Ч'япас у Мексіцы і інш. Нягледзячы на невялікую колькасць лакальных канфліктаў, у Амерыцы захоўваюцца спрэчныя тэрыторыі і межы. Напрыклад, Калумбія і Венесуэла вядуць даўнюю спрэчку аб падзеле тэрытарыяльных вод у Венесуэльскім заліве. У цэлым у параўнанні з іншымі рэгіёнамі канфлікты ў Амерыцы адносна ўрэгуляваныя.

Узброеныя канфлікты. Перад светам у XXI ст. стаяць пагрозы міжнароднай бяспекі: 1) распаўсюджванне зброі масавага паражэння; 2) міжнародны тэрарызм, этнічныя і рэлігійныя праблемы; 3) гандаль людзьмі, гвалт і інш. Некаторыя канфлікты не могуць быць вырашаны мірным шляхам і адбываюцца з ваенным умяшаннем. У гэтым выпадку гаворка ідзе пра *ўзброеныя канфлікты*. Яны ўяўляюць з сябе адну з форм вырашэння палітычных, нацыянальна-этнічных, рэлігійных, тэрытарыяльных і іншых супярэчнасцей з прымяненнем сродкаў узброенай барацьбы.

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

Узброены канфлікт мае *міжнародны* (з удзелам дзвюх і больш дзяржаў) або *ўнутраны характар* (у межах тэрыторыі адной дзяржавы). Вылучаюць тры асноўныя прычыны ўзброеных канфліктаў у свеце (мал. 18).

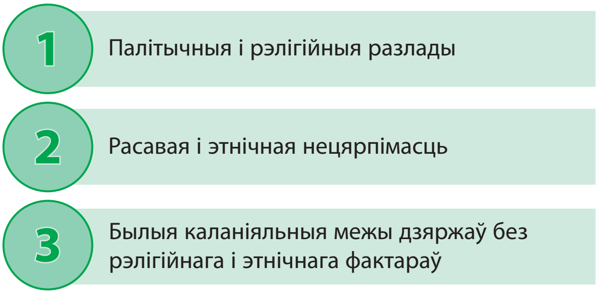

Мал. 18. Прычыны ўзброеных канфліктаў

Папрацуем з атласам. Выкарыстоўваючы палітычную карту свету, прывядзіце прыклады дзяржаў, дзе маюцца ўзброеныя канфлікты, якія адбываюцца па рэлігійных прычынах, расавай і этнічнай нецярпімасці, а таксама канфлікты, узніклыя на глебе былых каланіяльных меж.

З пачатку 1990-х гг. у свеце адбывалася кароткатэрміновае павелічэнне колькасці ўзброеных канфліктаў.

У 2016 г. іх налічвалася 49: 2 — міждзяржаўныя (паміж Індыяй і Пакістанам і паміж Эрытрэяй і Эфіопіяй), 47 — унутраных (мал. 19). Сярод унутраных канфліктаў каля 40 % адбываецца па палітычных і ідэалагічных прычынах, у тым ліку звязаных з утварэннем самастойных дзяржаў. Кожны трэці ўзброены канфлікт адбываецца на этнічнай або міжканфесійнай глебе.

Афрыка — рэгіён з найбольшай колькасцю канфліктаў (19). Зафіксавана 15 канфліктаў у Азіі, 10 — на Блізкім Усходзе, 3 — у Еўропе і 2 — у Амерыцы. Нягледзячы на тое што ў Азіі і Афрыцы многія канфлікты па-ранейшаму захоўваюцца, у Амерыцы (у прыватнасці ў Калумбіі) атрымліваецца нармалізаваць сітуацыю (мал. 20).

Паразважаем. У многіх раёнах рэгіянальных канфліктаў, дзе ваенныя дзеянні спыніліся, стварылася становішча хутчэй перамір'я, чым трывалага міру. Проста з вострай стадыі яны перайшлі ў стадыю напружаных або патэнцыяльных

Мал. 19. Размеркаванне ўзброеных канфліктаў, %

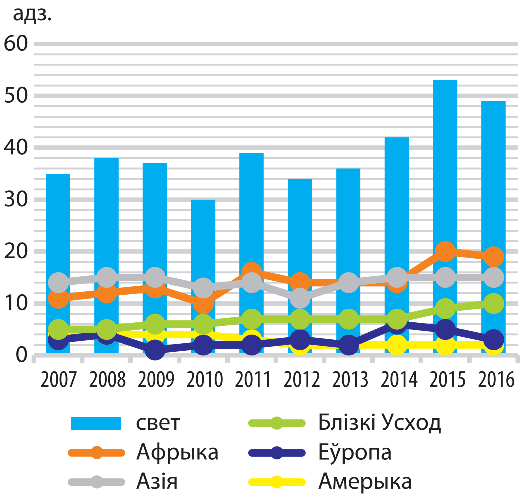

Мал. 20. Дынаміка ўзброеных канфліктаў у свеце

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

канфліктаў, іншымі словамі, канфліктаў, якія тлеюць. Чым небяспечная такая стадыя? Адказ патлумачце.

Большасць узброеных канфліктаў накіраваны на барацьбу з ісламісцкімі арганізацыямі. 30 % ісламісцкіх канфліктаў адбываецца на Блізкім Усходзе і ў Паўночнай Афрыцы, 30 % — у Афрыцы на поўдзень ад Сахары, астатнія — у Азіі (мал. 21).

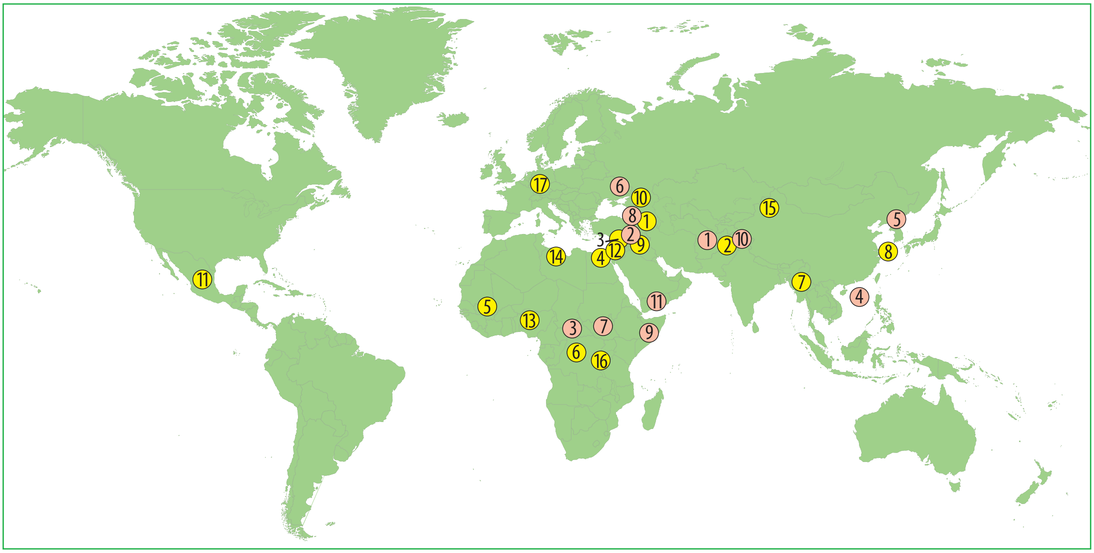

Канфлікты з тэндэнцыяй да абвастрэння
1. Талібан у Афганістане
2. Грамадзянская вайна ў Сірыі
3. Насілле ў Цэнтральна-Афрыканскай Рэспубліцы
4. Тэрытарыяльныя спрэчкі ў Паўднёва-Кітайскім моры
5. Крызіс вакол Паўночнай Карэі
6. Канфлікт ва Украіне
7. Грамадзянская вайна ў Паўднёвым Судане
8. Курдскі канфлікт
9. Аль-Шабаб у Самалі
10. Канфлікт паміж Індыяй і Пакістанам
11. Вайна ў Емене

Канфлікты, якія тлеюць
1. Нагорнакарабахскі канфлікт
2. Ісламісты ў Пакістане
3. Міжабшчынны канфлікт у Ліване
4. Ісламісты ў Егіпце
5. Дэстабілізацыя Малі
6. Насілле ў ДР Конга
7. Міжрэлігійнае насілле у М'янме
8. Напружанасць ва Усходне-Кітайскім моры
9. Вайна супраць ДАІШ у Іраку
10. Ісламісты ў Расіі
11. Крымінал у Мексіцы
12. Ізраільска-палестынскі канфлікт
13. Бока Харам у Нігерыі
14. Грамадзянская вайна ў Лівіі
15. Уйгурскія экстрэмісты ў Кітаі
16. Палітычны крызіс у Бурундзі
17. Крызіс бежанцаў у Еўрапейскім саюзе

Мал. 21. Асноўныя ўзброеныя канфлікты ў свеце, 2016 г.

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

Клуб знаўцаў-эканомікагеографаў. По даных Стакгольмскага міжнароднага інстытута даследавання праблем свету, у 2017 г. асноўнымі краінамі, дзе адбываліся ўзброеныя канфлікты, былі: у Азіі — Афганістан, Індыя, М’янма, Пакістан, Філіпіны; на *Блізкім Усходзе* і ў *Паўночнай Афрыцы* — Егіпет, Ірак, Ізраіль і Палестына, Лівія, Сірыя, Турцыя і Емен; у *Афрыцы* — Малі, Нігерыя, ЦАР, ДР Конга, Эфіопія, Самалі і Паўднёвы Судан; у Еўропе — Нагорны Карабах (канфлікт Арменіі і Азербайджана), Украіна, Грузія (Абхазія і Паўднёвая Асеція), Малдова (Прыднястроўе), Кіпр, Косава; у Амерыцы — Калумбія, Сальвадор, Мексіка, Парагвай.

Геаканфліктaлогія. Праблема канфліктаў у свеце прыцягнула ўвагу шматлікіх навуковых дысцыплін. Узаемасувязь паміж канфліктам і яго характарам, з аднаго боку, і геаграфічнай зонай канфлікту, з другога, фарміруе новы напрамак сацыяльна-эканамічнай геаграфіі — геаканфліктaлогію.

Геаканфліктaлогія — гэта навука, якая вывучае ў адзінстве геаграфічныя, палітычныя і іншыя фактары, што аказваюць уплыў на ўзнікненне, развіццё і зыход палітычных, у тым ліку ўзброеных канфліктаў.

Найбольш актыўна развіваецца гэты навуковы напрамак у краінах Еўропы.

Падвядзём вынікі. На палітычнай карце свету вылучаюць ... і ... канфлікты.
Існуе шэраг прычын узнікнення канфліктаў: ... .
Прыкладам непрызнаных дзяржаў з’яўляецца ... . Квазідзяржава — гэта ... .
Геаканфліктaлогія — новы напрамак у сацыяльна-эканамічнай геаграфіі.
Асноўная роля ў вырашэнні міжнародных канфліктаў належыць ААН.

Праверым свае веды. 1. Якія асноўныя прычыны і віды канфліктаў у свеце? 2. Што такое сепаратызм? 3. Чым адрозніваецца рэгіянальны канфлікт ад лакальнага? 4. Прывядзіце прыклады канфліктаў у Еўропе і Азіі. 5. Якія асноўныя прычыны ўзброеных канфліктаў? Якая іх геаграфія?

Ад простага да складанага. 1. Пра якія ўзброеныя канфлікты вы чулі з інфармацыйных крыніц на працягу апошняга месяца? 2. Выкарыстоўваючы матэрыялы сайта Стакгольмскага міжнароднага інстытута даследавання праблем свету, зрабіце кароткае паведамленне аб прычынах і асаблівасцях узброеных канфліктаў у Азіі.

Падарожжа па Глабальнай сетцы.

Сайт Стакгольмскага міжнароднага інстытута даследавання праблем свету.

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

§ 4. Палітычная геаграфія

Успамінаем. Якую інфармацыю вы можаце атрымаць з палітычнай карты свету? Якія асноўныя рысы незалежных дзяржаў? Якія формы кіравання і дзяржаўнага ладу вы можаце назваць для сучасных краін свету?

Для чаго мы гэта вывучаем? Веды якіх вучэбных прадметаў вам сёння будуць неабходныя пры вывучэнні гэтай тэмы? Сферай дзейнасці якіх спецыялістаў з’яўляецца палітычная геаграфія?

Аб’екты і асноўныя напрамкі палітычнай геаграфіі. Палітычная геаграфія з’яўляецца адным з важных напрамкаў сацыяльна-эканамічнай геаграфіі і знаходзіцца на стыку навук. Таму шэраг навукоўцаў адводзіць ёй самастойную ролю ў геаграфіі.

Узнікшы ў канцы XVIII ст. як прыродазнаўчая навука, палітычная геаграфія вывучала дзяленне свету на дзяржавы, іх тэрыторыю, узаемнае размяшчэнне, межы і тлумачыла палітычныя працэсы характарам прыродных умоў і ландшафтаў.

Клуб знаўцаў-эканомікагеографаў. Вядомы французскі асветнік Шарль Луі Мантэск’ё лічыў форму дзяржаўнага кіравання і ладу функцыяй клімату і памераў краіны. Шырокія імперыі схільныя да дэспатычнага кіравання, таму што для стабільнасці ў вялікай па тэрыторыі дзяржаве неабходна, каб аддаленасць месца, куды рассылаюцца загады, ураўнаважвалася хуткасцю іх выканання. Маленькія дзяржавы па сваёй прыродзе павінны быць рэспублікамі, шырокія імперыі — падпарадкоўвацца манарху. Такім чынам, аптымальнай будзе форма дзяржаўнага ладу, якая спалучае перавагі і вартасці рэспубліканскага кіравання з сілай манархіі. Такой формай кіравання Мантэск’ё лічыў федэрацыю — прасторава адзіны саюз суверэнных рэспублік, здольны супрацiўляцца ворагу і захоўваць свае памеры без страты дэмакратыі.

Ці мае рацыю Мантэск’ё? Аргументуйце свае меркаванні «за» і «супраць».

Правообладатель Адукацыя і выхаванне